

PAPER DETAILS

TITLE: Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955 - 1960)

AUTHORS: Mustafa ALBAYRAK

PAGES: 219-250

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/677185>

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MİLLÎ KORUNMA KANUNU UYGULAMALARI (1955-1960)*

Yard. Doç. Dr. Mustafa ALBAYRAK**

ÖZET

Millî Korunma Kanunu, Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanmaya konulmuştur. Bu kanun daha sonra liberal bir ekonomik politika uygulamak iddiasıyla iktidara gelen Demokrat Parti tarafından 1955 yılından itibaren yeniden uygulanmaya başlanmış ve ekonomik alana çok etkin şekilde müdahale edilmesine yol açmıştır. Bu kanun uygulamada, ekonomik sisteme tek parti döneminin koşullarını aratmayacak ölçüde sınırlamalar getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Korunma Kanunu, Demokrat Parti, Adnan Menderes, Marshall Yardımı, Uluslararası Para Fonu, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye, Almanya.

APPLICATION OF THE LAW NATIONAL PROTECTION IN PERIOD OF DEMOCRAT PARTY GOVERNMENT

ABSTRACT

The Law National Protection (Millî Korunma Kanunu) was first implemented in Türkiye during the Second World War. This law was then re-enacted in 1956 by the Democrat Party Government which came to power with an agenda of liberal economic policy. The Democrat Party Government, however, employed this law to intervene into Turkish economy more effectively than before. The D.P.’s economic policy under the law brought into the economic system many limitations similar to those of the single party period.

Key Words: The Law National Protection , Democrat Party, Adnan Menderes, The Marshall Aid, International Monetary Fund, European Economic Corporation Administration, United States of America, Türkiye, Germany.

* Bu araştırma (7-9 Aralık 2005) tarihleri arasında Ankara’da yapılan 9. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’ne bildiri olarak sunulmuştur.

** Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Millî Korunma Kanunu Türkiye’de ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulamaya başlanmış bir yasa olup, Başbakan Refik Saydam döneminde, 18 Ocak 1940 tarihinde kabul edilerek, 26 Ocak 1940 tarihinde, 3780 sayılı yasa numarası ile yürürlüğe konulmuştur.

Bu yasa genel veya yarı seferberlik ile devletin bir savaşa girmesi yada Türkiye Cumhuriyeti’ni ilgilendiren yabancı devletler arasındaki bir savaş durumunda, Bakanlar Kuruluna “*devletin bünyesini iktisat ve millî müdafaa bakımından takviye etmek amacıyla*” geniş yetkiler verilmesini öngörmekte idi ¹. Çıkarıldığı tarihten itibaren kısa süre sonra çok sık değişikliklere uğrayan yasa, tek partili dönemde uygulanan devletçi otoriter anlayışın yanı sıra, o yıllarda yaşanan İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye’de yaratabileceği ekonomik sıkıntı ve sorunları daha kolay aşabilmek amacıyla hazırlanmıştı. Uygulamada beklenen yararları sağlamakta yeterli olmayan bu yasa, belli ölçülerde de olsa, savaş koşullarının yarattığı bunalımları çözmekte önemli bir işlevi yerine getirdiği söylenebilir. Millî Şef Dönemi’nde uygulanan bu yasanın yanı sıra; aynı dönemde uygulamaya konulan Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi ekonomik anlamda huzursuzluk ve güvensizlik yaratan bu gibi yasaların, çok partili yaşama geçildikten sonra, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına ağır siyasî faturalar çıkardığı bir gerçektir.

Ancak biz konumuz gereği, Demokrat Parti iktidarı döneminde yukarıdaki gerekçelerin hiçbirisi geçerli değilken, savaş koşullarında uygulanan bu yasanın; 31, 43, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 65, 66, 69’ ncu maddeleriyle 36’ncı maddesinin üçüncü bendinin değiştirilerek, 1956 yılında yeniden uygulamaya konulmasıdır. Bu değişiklikler sonrasında uygulamaya konulan yasanın öteki maddeleri aynen kaldığı için, bu maddelere kısaca değindikten sonra, bu yasanın uygulamalarına ve sonuçlarını incelemekte yarar vardır.

Çıkarıldığı dönemde altı bölüm, 68 madde ve 4 geçici maddeden oluşan bu yasanın birinci bölümü “Genel Hükümler”(madde: 1-3), ikinci bölümü “Teşkilât”(4-6), üçüncü bölümü “İktisadî Hükümler”(7-42), dördüncü bölümü “Malî Hükümler”(43-43-52), beşinci bölümü “Cezaî Hükümler”(53-86), altıncı bölümü ise “Geçici Maddeler” den (69-72) oluşmakta idi ². Ba-

¹ Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s. 2.

² a.g.e.

kanlar Kuruluna geniş yetkiler veren bu yasa, Bakanlar Kurulunun yukarıda sözü edilen durumların ortaya çıkması üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne durumu bildirmesiyle yürürlüğe girmesi ve olağanüstü durumun son bulması üzerine yine aynı şekilde Bakanlar Kurulunu durumu T.B.M.M.'ne bildirmesi sonrasında uygulamasına son verilmesi öngörülmüştü(madde: 2-3).

Yasanın örgütlenme ile ilgili ikinci bölümüne göre; bakanlıklar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere, Başbakanın önerisiyle ilgili bakanlardan oluşan bir kurul kurulması ve bu kurula Başbakan veya vekâlet vereceği bir bakanın başkanlık etmesi, Başbakanlığa bağlı bir Koordinasyon Bürosu kurulması, her bakanlığın kendisiyle ilgili kararları görevlendireceği kurumlar aracılığıyla yerine getirmesi, bu görevlilerin maaş ve ücretlerinin hazineden ödenmesi, bu memurlarla halk arasındaki ilişkilerde özel hukuk kurallarının geçerli olması, yasanın uygulamada kusuru görülen görevli memur, hizmetli ve belediye başkanlarının başbakan tarafından inzibatî cezalardan biriyle cezalandırılabileceği, bu memurların inzibatî cezalara karşı dava açamayacakları, Başbakanın uygun görmesiyle bu memurlardan başarılı görülenlere fazla çalışma ücreti ve ödenek verilmesi kabul edilmişti (madde: 4-6).

Ekonomik hükümlerin yer aldığı üçüncü bölümde; Hükümetin, halkın ve ulusal savunma gereksinimlerini karşılayabilmesi için, sanayi ve maden kuruluşlarını denetleyebilmesi, talimatlara uymayanların kuruluşlarına el konulabilmesi, kooperatifleri yönlendirebilmesi, yurttaşlara ücretli iş mükellefiyeti verilebilmesi ve buna uymayanların polis aracılığıyla işe götürülebilmemesi, sanayi ve madenlerde çalışanların geçerli özürlü olmadan iş yerlerini terk edemeyecekleri; bu gibi kuruluşları devletin satın alabilmesi, bu kuruluşların ürünlerinin satılması, rehin edilmesi ve devredilmesinin yasaklanabileceği; gerekli görülen kuruluşlara ve küçük zanaat ve iş sahiplerine para, hammadde veya yardımcı madde şeklinde kredi verilmesi, sigorta kuruluşlarını denetleyebilmesi, her türlü madde ve yardımcı maddenin bedeli ödenmek koşuluyla, el konularak ihtiyacı olanlara kârsız satılması, dağıtılması ve bu malların hükümete teslim edilmesi, ilgili bakanlığın onayı alınmadan satılması, rehin edilmesi, başkasına devredilmesinin yasaklanabileceği; çeşitli nedenlerle terkedilmiş veya tamamlanmamış sanayi ve iş yerlerinin belli bir ödün karşılığı işletilebilmesi, maden işletmelerinin birleştirilebilmesi, sahipleri tarafından ihtiyaç duyulmayan makine, araç-

gereç ve her türlü malzemenin değeri ödenerek, ihtiyaç sahiplerine dağıtılması öngörülmekte idi(madde: 7-17) ³ .

Aynı bölüme göre; hükümetin un fabrikalarına, değirmenlere, öteki sanayi ve maden kuruluşlarına el koyarak işletebilmesi, bu süre içinde mal sahiplerine uygun bir ödenek verilmesi, sanayi ve maden kuruluşlarında çalışma süresinin üç saat arttırılması, 12 yaş üstü kız ve erkek çocukların, kadınların ve 16 yaş üstü erkek çocuklar için iş yasasının uygulanmaması, haftalık ve bayramlık tatil konusundaki uygulamalara uyulmaması; iş saatlerinin, ithali zorunlu maddelerin cinsinin, miktarının hükümet tarafından belirlenmesi, bu ürünlerin ithâlinin sınırlandırılması, yasaklanması, içerde üretilen ürünlerden ihtiyaç fazlası olanların satışının düzenlenmesi, her türlü malın ithal veya üretiminden tüketiciye ulaşmaya kadar ki akışını düzenleyebilmesi, ticaret yöntemlerini ve şekillerini tayin tespit edebilmesi, gerekli gördüğü hallerde bu malların ne şekil ve surette, nerelerden, hangi koşullar altında ve ne miktarlarda alınıp-satılacağını, devir, imal, tüketim ve nakledilmesini düzenleyebilmesi, sınırlandırabilmesi, her türlü malzeme, yardımcı malzemeyi depolayabilmesi, gerektiğinde ticaret kuruluşları ve birlikleri de depolamakla görevlendirebilmesi, malî kurumların verdikleri kredilerin denetlenebilmesi, sınırlandırılabilmesi, yasaklayabilmesi; ihracatı düzenlemek, içerideki malları satın almak, dağıtmak, sevk etmek konularında yetkili olduğu, dışardan getirilen malların gümrüklerden zamanında çekilmemesi durumunda bu malların çekilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, bedellerinin Merkez Bankası'ndaki bir hesaba yatırılması, ithal, ihraç mallarının fiyat, kâr ölçülerinin belirlenebilmesi, gerektiğinde bu mallar için prim verilebilmesi ve alınabilmesi ön görülmekte idi(madde: 18-29) ⁴ .

Millî Korunma Kanununa göre; mal darlığı, fiyatlarda artış yaratmak, mal depolamak veya malı yok etmek, ticarî zorunluluk ve eğilimlere aykırı olarak diğer bir malın satın alınmasını zorunlu kılmak, tekel yaratmak, hükümetin belirlediği kurallar dışında işlem yapmak yasaklanmıştır. Hükümetin gerekli gördüğü yerleri ve depoları bedeli karşılığında kiralayabilmesi; belirli malları ithal eden, ihraç eden, toptancılığı ve perakendeciliğini, nakliyeciliği veya komisyonculuğu ile uğraşan tüccarların, büyük küçük sanayicilerin birlikler kurması zorunluluğu getirebilmesi, bu birlik üyelerine hukuksal sorumluluk yükletebilmesi, bu kuruluşların yönetim, denetim-

³ a.g.e., s. 4-6.

⁴ a.g.e., s. 6-8.

lerinin Ticaret ve İktisat Bakanlığınca yapılması ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması, bu birliklere üye olmayanların o bölgede ticarî faaliyette bulunmayacakları yasada yer almıştır. (madde: 32-34). Yine bu bölüme göre, hükümetin her türlü ulaşım araçlarının, depo, ambar ve benzeri kapalı yerlerin işletilmesine, onarımına, yenilerinin yapımına karar verebilmesi, her türlü özel ulaşım araçlarının çalışmalarını düzenlemek, sınırlamak, yasaklamak, azami ulaşım ücretlerini belirlemek, bedelleri karşılığında bunları kullanmak, bu araçlarda çalışanları ücret karşılığında gerektiğinde vali ve kaymakamların yazılı emriyle ve polis zoruyla işe göndermeye yetkili olduğu; Türk bayrağı taşıyan gemilerin hükümetin izni olmadan yabancılarla satılması, kiralanması, devredilmesinin yasaklandığı açıklanmıştır (madde: 35-36). Bunun yanı sıra; kişilere ait ziraat işlerinde aynı il veya sınır iller halkına uygulanabileceği, bu kişilere alacakları ücretin yarısının çalıştıran kurum ve kişilere ödenmesi, bu sorumluluktan kaçanların polis zoruyla işe gönderilmesi, ziraat araçların hükümet tarafından kiralanabilmesi; hükümetin gerekli gördüğü yerlerde ekimin çeşidini, oranını belirleyebilmesi, herhangi bir ürünün ekimini yasaklayabilmesi, ziraat ve hayvan yetiştirmenin usul ve yöntemlerini belirleyebilmesi, büyük-küçük baş hayvanların- kişisel ihtiyaç dışında- alım-satımını, devredilmesini nakledilmesini, kesimini düzenlemek, sınırlamak ve bunlara el koymağa yetkili olduğu; sahibi tarafından işletilmeyen arazilerin uygun bir bedel karşılığı işletilmesi, ziraata elverişli sekiz hektar ve daha fazla arazi sahibi olanların bu arazinin yarısına hububat ekmeğe ve ektirmeğe zorlayabilmesi, (bu zorunluluk toprak sahibi kişinin sahip olduğu çift hayvanı sayısına ve her çift hayvanı için dört hektar esasına göre hesaplanacak, traktörü olanların ise araçlarının durumuna göre: 15-30 çift karşılığı ölçü olarak alınacaktı); ekilen her dört hektar için bir çift öküz millî müdafaa sorumluluğu dışında tutulacaktı. Hükümetin her türlü ziraat araçlarını, makinelerini, ziraat ilaçlarını, tohumları damızlık hayvanları gerektiğinde satabilmesi, parasız veya ödünç yada kira karşılığında gereksinim duyanlara verebilmesi, çiftçiye kredi açabilmesi, ancak bu kaynakların belirlenen amaca uygun harcanması zorunluluğu getirilmişti (madde: 37-42)⁵.

Malî hükümlerin yer aldığı dördüncü bölümde ise; bu yasanın uygulamasında kullanılacak bütçenin kaynakları ve kullanım şekli üzerinde durularak, bu sermaye ile yapılacak bütün işlerde özel hukuk kurallarının geçer-

⁵ a.g.e., s. 10-11.

li olacağı, bu sermaye üzerinde suç işleyenler hakkında “*devlet malları aleyhine suç işleyenler hakkındaki cezaî hükümlerin geçerli olduğu*” sermaye hesaplarının Ziraat Bankası’nda toplanması, veznedarlık işlemlerinin bu banka tarafından yapılması, ilgili kuruluşların hesap evraklarını buraya göndermeleri, bilanço işlemlerinin düzeni, maaş ve öteki giderlerin banka tarafından ödenmesi; bu sermayeden yapılacak harcamaların “*Muhasebe-i Umumiye-Arttırma, Eksiltme ve İhale Yasaları ile Divan-ı Muhasebat*”ın denetimine bağlı olmadığı, bu yasa ile yapılacak hesapların 3460 sayılı yasa ile kurulan “*Umumi Murakabe Kurulu*”tarafından incelenmesi ve ilgili bakanlığın görüşüyle birlikte Başbakanlık tarafından T.B.M.M.’ne gönderilmesi ve hesapların meclis tarafından ibra edilmesi, bu yasanın uygulanmasına gerek kalmadığına karar verildiği zaman Ziraat Bankası’nın tasfiye işlemlerini başlatması ve bu işlem sonrasında oluşacak zararların Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanması öngörülmüştü (madde: 48-52)⁶.

Cezaî hükümlerin yer aldığı beşinci bölümde de; yasaya uymayanlar verilecek cezalar belirlenmiş ve bu cezaların tecil edilemeyeceği, yasaya aykırı davrananların işledikleri suçlarla ilgili olarak Türk Ceza Yasasında daha ağır cezaların öngörülmesi durumunda, o hükümlerin uygulanması, görevlerini kötüye kullananlar, ihmal edenler, geciktirenler hakkında TCK’unda öngörülen cezanın iki katının uygulanması, memurlar hakkında “*Memurin Muhakemat hükümlerinin uygulanması*”; Adalet Bakanlığı’nın gerekli gördüğü yerlerde yiyicilikten, rüşvet alıp-vermekten, ihtilas ve zimmete para geçirmek, görevini kötüye kullanmak, alım-satıma fesat karıştırmak, devlet hariciyesine ait gizli evrakı ve şifreleri açıklamak, yalan yere tanıklık etmek gibi suçları işleyenleri yargılamak üzere Millî Kurunma Mahkemelerinin kurulmasına karar verebileceği, bu mahkemelerin bulunmadığı yerlerde Bakanlığın görevlendireceği mahkemelerin bu davalara bakması ve söz konusu mahkemelerin “*Meşhut Suçların Muhakeme Usulü*” hakkındaki yasanın usul hükümlerini uygulayacağı ayrıca on beş güne kadar olan hapis ve 500 liraya kadar olan para cezalarının kesin olup, temyiz edilemeyeceği karara bağlanmıştı (madde: 53-68)⁷.

Tek parti yönetimi tarafından savaş döneminde uygulanan bu yasanın, çoğulcu düzene geçildikten sonra, üstelik programında sürekli olarak özel

⁶ a.g.e., s. 12-13.

⁷ a.g.e., s. 13-16.

girişimi öne çıkaran ve “*özel teşebbüs ve sermayenin yetip erişemeyeceği, yahut yeter ve yakın kâr görmediği için girişmeyeceği*” işlerin devlet tarafından yapılmasını, bu işlerin yapılması sırasında özel girişimin işletmelerini sarsmamasını, “devletin elinde bulunan ve “*memlekette iş hacmini daraltan, hayatı pahalılaştıran tekel fabrikalarının, elverişli şartlarla hususi teşebbüs ve sermayeye devredilmesi*” kabul eden(madde: 43, 45, 51) ⁸ Demokrat Parti iktidarı döneminde, üstelik cezaî yaptırımlarının çok daha ağırlaştırılarak yürürlüğe konulduğu anlaşılmaktadır.

Demokrat Partinin 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde büyük bir başarı kazanarak iktidara gelmesinden sonra Başbakan Adnan Menderes’in 29 Mayıs 1950 tarihinde T.B.M.M.’ne sunduğu hükümet programında da, özel girişime ağırlık verileceği belirtilerek, Cumhuriyet Halk Partisi’nin uyguladığı devletçi politikalar eleştirilmiş ve bu Parti “*Müdahaleci, kapitalist, bürokratik ve inhisarcı bir devlet bir devlet tipi yaratmakla*” suçlanmıştı ⁹. Başbakan Menderes ilk hükümet programında da;

“*Özel girişimin kendini hukukî ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlayacak bütün önlemlerin alınmasını, yabancı sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde yararlanılmasını, üretim yaşamının devletin zararlı karışmalarından ve her çeşit bürokratik engellerden kurtarılmasını, devlet karışmalarının en aza indirilmesini ve bu sektörün daraltılmasını, özel sektörün ise girişim alanının genişletilmesini* “ öngördüklerini açıkladıktan sonra;

“*Hususi mülkiyet ve şahsî hürriyete dayanan bir iktisat rejiminde, iktisadî sahanın asıl olarak ferde veya şirket halinde hususi teşebbüse ait olması lâzımdır. .Devletin iktisadî teşebbüslere girişmesi nâzım ve murakabeci olarak iktisadî sahada üzerine vazifeler alması, ancak bir istisna teşkil etmeli ve ancak kat’i bir zaruret haline inhisar etmelidir...*” diyerek, “*Devlet işletmelerinin ana sanayiye taallûk edenler hariç, muayyen bir plân dahilinde elverişli şartlarla peyderpey hususî teşebbüse devredileceğini...*” belirtmişti ¹⁰.

Böylelikle Demokrat Parti, gerek parti programından ve gerekse Birinci Menderes Hükümeti programından da anlaşılacağı gibi, uygulamada liberal bir anlayışı öne çıkarmakta idi. Demokratların iktidarı devraldığı 1950 yılında Türkiye’nin nüfusu 20. 809. 000 olup bu nüfusun 12. 298. 709’u 15

⁸ Demokrat Parti Tüzük ve Program, Ankara, 1949, s. 61-63.

⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: IX, Cilt: I, 29 Mayıs 1950, s. 27.

¹⁰ a.g.e., s. 27.

ve daha yukarı yaştaki insanlardan oluşmakta ¹¹, nüfusun % 75'i kırsal kesimde yaşamakta ve 1948 yılı hesaplamalarına göre; kişi başına ulusal gelir 360 TL , dış borcu 775 milyon (190 milyon \$, 1TL = 0.3571 \$) ¹², ayrıca dört tonu rehinde bulunan 137 ton altın stoku bulunmakta idi ¹³.

Ekonomide kamu girişiminin önemli bir görev üstlendiği böyle bir yapıyı devralan D. P. iktidarı 1950-54 yıllarını kapsayan ilk dört yıllık dönemde, ekonomik ve tarımsal alanda önemli bir gelişme sağlanmayı başarmıştır. Özellikle 1950-53 yılları arasında ekonomideki gelişme hızı sabit fiyatlarla % 13'ü bulmuş, bundan dolayıdır ki, bazı araştırmacı ve yazarlar bu ilk dönemi "*D. P.'nin Altın Yılları*" olarak adlandırmışlardır ¹⁴. Bu dönem içinde D. P.'nin parti programında ve hükümet programında öngörül-
düğü gibi, devlete ait işletmeleri özel girişime devredemediği gibi, bu kuruluşlara yenilerini eklediği ve Kamu İktisadî Teşebbüslerinin sayılarının giderek arttığı anlaşılmaktadır ¹⁵. Bu dönem içinde özel girişimi ve yabancı sermayeyi özendirecek önemli yasal düzenlemelere gidilmiş, özellikle 1954 yılında çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ile yabancı girişimcilere, o yıllara kadar görülmedik ayrıcalıklar verilmiştir ¹⁶. Bu bağlamda 4 Ağustos 1950 tarihinde özel girişimi desteklemek amacıyla sermayesi 12. 500. 000 TL olan Sınâî ve Kalkınma Bankası kurulmuştur ¹⁷. Yabancı sermaye yatırımlarının tutarı 1950-54 yılları arasında beklendiği gibi önemli bir artış göstermemiş, 48. 542. 326 TL'de kalmıştır¹⁸. Aynı dönem içinde tarımsal alanda gerek işlenen toprak alanlarının genişliğinin artırılması ve gerekse Marshall Yardımı ile yapılan tarımsal modernizasyon sonucunda, bu sektörde de önemli gelişmeler sağlanmış, ürün ekilen alanların genişliği 1950'de 9. 868. 000 Hektar iken, 1955 yılında % 69'luk bir artışla 14.205.000 dekarı bulmuş; traktör sayısı 16. 585'ten, 40. 282'ye yükselmiş, tarımsal kredilerde de artış oranı 4 kata ulaşmış¹⁹, reel ulusal gelir bu

¹¹ Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye'de Ekonomik ve Toplumsal Gelişmenin 50 Yılı, Ankara, 1973, s. 60.

¹² Kurt Steinhaus, Atatürk Devrimi Sosyolojisi, Çeviren: M. Akkaş, İstanbul, 1973, s. 169.

¹³ İsmail Arar, Hükümet Programları, İstanbul, 1968, s. 213.

¹⁴ Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, İstanbul, 1980, s. 186; Metin Toker, Demokrat Parti'nin Altın Yılları (1950-1954), Ankara, 1990.

¹⁵ Mustafa Albayrak, Türk Siyasî Tarihinde Demokrat Parti, (1946-1960), Ankara, 2004, s. 308-313.

¹⁶ a.g.e., s. 317-322.

¹⁷ a.g.e., s. 327.

¹⁸ Ayın Tarihi, Sayı: 250, Eylül 1954, s. 6-7.

¹⁹ Albayrak, a.g.e., s. 335-339.

dönemde % 37. 5 oranında arttırılmış²⁰ , bu olumlu gelişmelerin sonucu olarak D. P. 1954 seçimlerinde, 1950'ye oranla daha büyük bir oy artışı ile yeniden iktidara gelmeyi başarmıştır .

Demokrat Parti, iktidar oluşunu ilk yılından itibaren serbest ekonomi anlayışı adına plânlı ekonomiye karşı izlediği karşıt tavır, daha da ötesi Atatürk döneminin tanınmış iktisatçılarından olup, 1950 seçimlerinde bu partiden İstanbul milletvekili olarak meclise giren Ahmet Hamdi Başar'ın, 1951 yılı Mayısında D. P. grubuna sunduğu 300 maddeden oluşan ve adına “*Milletçe Kalkınma Plânı*” dediği plâna karşı gösterdiği tepki, D. P. 'nin ekonomik kalkınma modelinin plânlı anlayışa karşı ne denli olumsuz baktığının ilk işareti sayılmıştı²¹ .

Gerçekte ise, bu tepki Demokrat Partinin devletçi anlayışa karşı açıkça meydan okumasından başka bir anlam taşımıyordu. Bununla birlikte ekonomik alanda devletçi eğilimlere karşıtlığın da sadece kağıt üzerinde kalacağı kısa bir süre sonra anlaşılacak, bu planın mimarı A. Hamdi Başar, D. P. grubunda devletçi olmanın da ötesinde “Komünizm” yandaşı olmakla suçlanacak ve bu eleştirilere dayanamayan Başar, kısa bir süre sonra partisinden ayrılmak zorunda bırakılacaktı²² .

1953 yılından itibaren döviz sıkıntısı konusunda bazı sorunlar yaşanmaya başlamış ve hükümet bu sıkıntıları azaltabilmek için, yeni bir dış ticaret rejimi belirlemek zorunda kalmıştı. Yeni rejime göre, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı gerekli göreceği durumlarda her türlü malların ithâlini düzenlemek ve vurgunculuğu önlemek için, ithalât ticaretinin usûl ve şekillerini saptamaya yetkili kılınmıştı²³. Plânlamadan yana olan A. Hamdi Başar'a göre ise, bu sıkıntılar “*arızî değil, bünyevî*” olup, özellikle bürokratik engellerden kaynaklanmakta idi²⁴.

O yıllarda Ekonomi ve Ticaret Bakanı olan Fethi Çelikbaş da, 1954 yılından itibaren baş gösteren şeker sıkıntısını “*psikolojik*” nedenlerle açıklamaya çalışmış, bu yüzden de şekerin fabrikalardan direkt olarak bakkallara doğrudan dağıtımı yoluna gidilmişti²⁵. Ancak sıkıntı yalnızca şekerde

²⁰ Hürriyet Partisi Meclis Grubu, Görüşümüz, Ankara, 1957, s. 23.

²¹ Albayrak, *a.g.e.*, s. 354.

²² *a.g.e.*, s. 354.

²³ Zafer, 4 Eylül 1953.

²⁴ DPMGGMZ, Dönem: IX, Cilt: 109, 1 Aralık 1953, 169-76.

²⁵ DPMGGMZ, Dönem: X, Cilt:140, 21 Aralık 1954, s. 7-10.

değil, başka mallarda da giderek artınca hükümet, 21 Temmuz 1954 tarihinde “*kâr hadlerine dair*” bir kararname yayınlamak zorunda kalmıştır ki, bu kararname, daha önce tek partili dönemde uygulanan Millî Korunma Kanunu uygulamasının ilk habercisi olacaktı. Zira bu kararname ile mal stoku yapanlara ağır cezalar öngörülmekte idi. Bu kararnamenin yayınlanmasından sonra hükümet, Merkez Bankası aracılığıyla, Avrupa Ödemeler Birliği (European Payments Union=E. P.U.)’ne üye ülkelerden 47. 236. 955 TL’ilk kredili ithâl istemini karşılanmasını isteyerek, iç piyasada da “*piyasanın iktisadî emniyet ve asayişini bozanlara karşı müessir tedbirler*” alma yoluna gitmiştir ²⁶.

Hükümet özellikle şeker sıkıntısını ortadan kaldırmak için piyasa üzerinde sıkı bir denetim kurarak, elinde şeker bulunduran gerçek ve tüzel kişilerin, 23 Temmuz 1954 tarihine kadar stoklarını açıklamalarını isteyen bir bildiri yayınlamıştır. Stokçuluk yaptıkları anlaşılan on üç firma hakkında soruşturma açılmış ve evinde 700 kg şeker bulunduran bir şeker işçisi tutuklanmıştır²⁷. Ayrıca bu önlemlere ek olarak hükümet, “*Kâr Hadleri Kararnamesi*” ile 55 kalem malın “*ithalâtçı, imalâtçı, toptancı ve perakendeci kâr hadlerini*” belirleyerek ilan etmiştir²⁸. Bu arada 23 Temmuz da satışları durdurulan toz şekerin fiyatı 174 kuruşa, kesme şekerin fiyatı da 160 kuruştan 204 kuruşa çıkarılarak, 26 Temmuzda şeker satışları serbest bırakılmıştır²⁹.

Hükümet, 18 Eylül 1954 tarihinde yeni bir kâr hadleri bildirisi yayınlarak, piyasayı daha sıkı bir kontrol kurmayı amaçlarken ³⁰, Adana’da buna uymadığı belirlenen 26 firma savcılığa verilmiştir ³¹. Şeker sıkıntısı, 24 Kasım 1954’te Kütahya Şeker Fabrikası’nın devreye girmesiyle önemli ölçüde azaltılabilmişse de ³², bu sıkıntının tamamen ortadan kaldırılamaması, muhalefetin sert eleştirilerine neden olmaya devam etmiştir. D.P. grubunda bir konuşma yapan İşletmeler Bakanı Samet Ağaoğlu, şeker sıkıntısının “*pancar ve şeker üretiminin azalmasından değil; tüketimin artmasından ileri geldiğini*” savunarak, şeker üretiminin 1953 yılında 172.000 ton iken,

²⁶ Zafer, 13, 15, 16 Temmuz 1954.

²⁷ Zafer, 15, 16, 17, 18 Temmuz 1954.

²⁸ Zafer, 21, 23 Temmuz 1954.

²⁹ Ulus, 26 Temmuz 1954.

³⁰ Zafer, 19 Eylül 1954.

³¹ Zafer, 20 Eylül 1954.

³² Zafer, 24 Kasım 1954.

1954'te 178.000 tona çıkarıldığını iddia etmiş ve “şeker tüketiminin vesi-kaya bağlanmasını” önermiştir³³.

Bu sıkıntıların giderilememesi üzerine İstanbul ve İzmir'de şeker karne-ye bağlanmış, Ankara'da ise, şeker sıkıntısının yanı sıra, bir de kahve sıkıntısı baş göstermiştir³⁴. Ekonomik sorunların giderek artmasına karşın hükümet, 21 Mayıs 1955 tarihinde bir yasa ile de Maliye Bakanlığı'na 60 milyon liralık iç borçlanma konusunda yetki verilmiştir³⁵.

Hükümetin bir yandan piyasa ekonomisini korumayı vaad ederken, öte yandan özel sektörü bu şekilde sıkı bir denetime altına alması, bu kesimin hükümeti eleştirmesine neden olmuştur. (Bütün bu çelişkiye karşın Hükümet, 11 Kasım 1955'te yürürlüğe koyduğu Bakanlar Kurulunun, 4/4577 Sayılı Kararnamesini, “*beklenen faydalara mukabil mahzurları galip mü-talaa edildiği*” gerekçesiyle, yürürlükten kaldıracaktı³⁶). Aynı gün alınan başka bir kararla, yeni bir yönetmeliğin hazırlanacağı 20 Haziran 1955 tarihine kadar, her türlü kredili ithalât işlemlerini yasaklanmıştır. Ayrıca gümrüklerdeki ithâl mallara da el konularak, 270 ton teneke levha, 53 ton nal mihı gümrükten çekilerek, dağıtılmak üzere valiliklere gönderilmiştir³⁷. Aynı günlerde kredili ithalâtın durdurulması üzerine, İstanbul tüketici fi-yatlarında % 40-60 arasında geçici bir düşme görülmüştür³⁸.

Demokrat Parti iktidarı ilk dört yıllık dönem içinde, Marshall Yardımı sonucu tarımsal alandaki üretim artışlarının yarattığı rahatlık, varolan kaynakların üretime yönelik harcanması, gibi nedenlerle, savaş sırasındaki yoksulluğun etkilerini henüz atlatamamış olan Türk toplumunda önemli rahatlama yaratmıştır³⁹. Ancak bu rahatlama kaynakların giderek azalması, belli bir plâna göre yapılmayan aşırı yatırımların beklenen süre içinde üre-time katılamayışı, dış yardım beklentilerinin istenilen ölçüde ve zamanda gerçekleşmemesi, 6-7 Eylül olaylarının iç ve dış ortamlarda yarattığı olum-suzluklar, halkın alım gücünün artması, gibi nedenler, 1955 yılından itibaren iç piyasalarda fiyatların hızla yükselmesine ve mal sıkıntılarının neden olmuştur. Ayrıca 1955 yılı; D. P. içinde “İspat Hakkı” nedeniyle yaşanan si-

³³ DPMGGMZ, Dönem: X, Cilt:140: 4-10.

³⁴ Halkçı, 14, 15 Mart 1955.

³⁵ Zafer, 21 Mayıs 1955.

³⁶ Zafer, 30 Nisan 1955.

³⁷ Zafer, 30 Nisan 1955.

³⁸ Zafer, 14 Haziran 1955.

³⁹ Albayrak, a.g.e., s. 263.

yasî sorunlar, Üniversite ve Yargı konusunda hükümetin getirdiği kısıtlamalar, basın yasasında yapılan değişiklikler ve üç Bakan hakkında yolsuzluk iddiasıyla meclis soruşturması açılması ile yükselen siyasî tansiyon, varolan olumsuzlukları doruk noktasına çıkarmıştır ⁴⁰.

Böylelikle piyasaya sıkı bir denetim getirilmekte, özellikle büyük şehirlerde aşırı fiyatla mal satan, mallarına etiket koymayan ve fatura göstere-meyenlere ağır cezalar öngörülmekte idi. Bu yasanın uygulanmaya başlan-masının hemen ardından, örneğin; Ankara'da 25 Haziran 1955 günü, 413 iş yeri denetlenerek, 198 esnaf hakkında ceza tutanağı tutulmuştur ⁴¹. Bu ya-sa doğrultusunda, oluşturulan Koordinasyon Kurulu, 19 Haziran 1955 ta-rihinde aldığı yeni kararları açıklamıştır. Bu kararlara göre; toptan ve pera-kende satışlarda maliyet unsurları, faturaların düzenlenme biçimi ve içerik-leri, faturalarla satıcı tarafından müşteriye verilecek belgelerin korunma süresi ve piyasanın kontrol edilme yöntemleri yeni ve daha sıkı esaslara bağlanmakta idi ⁴².

Ekonomi ve Ticaret Bakanı, 4 Temmuzda da, muhalefetin petrol darlığı olduğu yolundaki sorularını yanıtlarken de, böyle bir buhranın olmadığını belirterek bazı örnekler vermiştir. Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelik-baş'a göre; örneğin; 1954 yılının Haziran ayında Ankara'da 60 teneke gaz satılırken, bu miktar 1955 yılının aynı ayında 1953 tenekeye; petrol satışı da 32 tenekeden, 3.827 tenekeye çıkmıştı. Bakana göre; *“En ileri en zengin memleketlerde (bile) bir ihtiyaç maddesinin satış yerlerinde en ihtiyatlı bir hesapla ihtiyaçtan üç, dört misli fazla stok edilmekte. . . “* idi ⁴³.

Koordinasyon Kurulu, 11 Temmuz 1955 tarihinde yayınladığı yeni bir karar ile, Millî Korunma Yasasına uymayarak, piyasada darlık veya fiyat üstünlüğü yaratacak propaganda ve her çeşit hareketlerde bulunanların, ka-raborsacı ve stokçular gibi, 3 ile 15 yıl arasında hapis ve 10.000 TL para cezasına çarptırılacağını duyurmuş ⁴⁴ bu arada hükümet çivi sıkıntısının gi-derilebilmesi için, 700 ton çivinin hükümet eliyle dağıtılmasına karar ver-miştir. Bunlara önlemlere ek olarak, 16 Temmuzda da yeni kredili ithâlât yönetmeliği yürürlüğe konulmuştur. Bu yönetmeliğe göre;

⁴⁰ a.g.e., s. 276-80.

⁴¹ Zafer, 26 Haziran 1955.

⁴² Zafer, 20 Haziran 1955.

⁴³ Zafer, 5 Temmuz 1955.

⁴⁴ Ulus, 12 Temmuz 1955.

“*Mal ithâl edecek firmaların hariçte kredi temin ettiğine dair evrak, kredi mevzuunu teşkil eden maddeler fiyatının menşei memleketteki cari ihraç fiyatlarına uygunluğu mahallî mercilerden alınan belgelerle belgele-
necekti.*”⁴⁵. Bütün bu gelişmeler olurken Hükümet, sıkıntısı çekilen malların karşılanması yoluna giderek, Ağustos ayı içinde 78.000 ton demir ve 10 milyon lira bedeli olan iç ve dış lastiklerin dağıtımını yapmış⁴⁶, aynı yılın Eylül ayında ise, Türk parasının değerini koruma kararı alarak, döviz ithâlini serbest bırakmıştır⁴⁷.

1956 yılı başından de itibaren kağıt sıkıntısının baş göstermesi üzerine hükümet, Resmi Gazete dışında günlük gazetelere sayfa, adet ve boyutlarına sınırlamalar koymuş, (0.42 x 0.58) metre kare ve daha büyük gazetelerin haftada 56 sayfadan fazla olamayacağı, ulusal bayram yada Atatürk’ün ölüm yıldönümü dışında, gazetelerin 16 sayfayı aşamayacağı, gazete sahiplerinin yada kağıt ticareti yapanların ellerinde bulundurdıkları kağıt stoklarını kesinlikle açıklama zorunluluğu getirilmiştir⁴⁸. Bu amaçla yasada değişiklik yapılması için, hazırlanan tasarının 28 Mayıs 1956 tarihinde, T.B.M.M.’de görüşülmesi sırasında, D. P. Afyonkarahisar milletvekili Kemal Özçoban “*muhtekirlere (karaborsacılar) idam, ya da 30 yıl hapis cezası verilmesini*” önermiş⁴⁹; ancak öneriye 88 lehte, 102’de aleyhte oy verilmiş ve çoğunluk sağlanamadığı için, Özçoban’ın önerisi reddedilmiştir⁵⁰. Türkiye Büyük Millet Meclisinde, 6 Haziran 1956 tarihinde dört buçuk saat süren sert tartışmalar sonrasında, 67 olumsuz oya karşın; 321 olumlu oyla Millî Korunma Kanununun; 31, 43, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 65, 66, 69 maddeleri ile 36’ncı maddenin 3’üncü bendinin değiştirilmesine karar verilmiştir⁵¹.

Bu değişikliklere göre; Bakanlar Kurulunun en çok kâr ve satış fiyatlarını, bu maddelerin cins, çeşit ve niteliklerini belirleyebilmesi, komisyon, taşıma ve taşıma komisyonu, tellaliye, simsariye gibi ücret ve hizmetleri belirleyebilmesi, fiyat ve ücret tarifeleri açıklayabilmesi, belirli yasalara göre tutulması gereken defterler dışında, gerekli göreceği defterleri de tutma

⁴⁵ Zafer, 16 Temmuz 1955.

⁴⁶ Zafer, 5, 11 Ağustos 1955.

⁴⁷ Ulus, 16 Eylül 1955.

⁴⁸ Ayın Tarihi, Sayı: 267, Şubat 1956, s. 11-12.

⁴⁹ DPMGMZ, Dönem: X, Cilt: 184, Ocak 1956, s. 49-51.

⁵⁰ TBMMZC, Dönem: XI, Cilt: 12, Kısım: 1, s. 222-226.

⁵¹ T.B.M.M., Kavanin Mecmuası, Dönem. X, Cilt. 38, Kısım: 1, s. 837-338.

zorunluluğu getirilmiş; bu işleri hükümetin uygun gördüğü takdirde Belediyelere, ticaret ve sanayi odalarına veya valilere yaptırabilmesi, bu yasa dışında ücret, fiyat ve kâr belirlenmesi, malların satılmış gibi gösterilmesi, el değiştirmesi, satılması yasaklanmıştır. Ayrıca üretici, ithalatçı, komisyoncu, toptancı ve perakendeci gerçek ve tüzel kişiler arasında yapılan ticarî alım-satım işlemlerinin fatura edilmesi ve bu faturaların on beş yıl saklanması zorunluluğu getirilmiş, 250 kuruşu geçen alış-verişlerde fatura verilmesi, ziraî ürünlerde fatura sınırları konusunda hükümetin yetkili olması, etiket ve fiyat listesi asma zorunluluğu getirilerek, bir kişinin bir malın hem toptancılığını, hem ithalatçılığını hem de perakendeciliğini yapamayacağı, ithalatçı kârının % 20'yi, toptancı kârının % 10'u, perakendeci kârının % 25'i geçemeyeceği, yurt dışından getirilen eşyaların iki yıl geçmeden ve ticarî amaçla satılamaması gibi sınırlama ve yasaklar öngörülmekte idi (madde: 31). Bu yasaya göre; hükümetin gerekli gördüğünde kara ve deniz taşıtlarına el koyabilmesi(madde: 36); yasanın uygulanabilmesi için hazineye 250 milyon TL'ye kadar ödenek konulabilmesi, teşkilât giderlerinin bu sermayeden karşılanması (madde: 43) ; istenilen bilgileri zamanında, tam ve doğru olarak vermeyenlere 2. 500 liradan 25.000 liraya kadar ağır para cezası ile 6 aydan 4 yıla kadar hapis cezası verilebilmesi, ücretli iş sorumluluğuna uymayanların alacakları günlük ücretin üç katından on katına kadar, suçun yinelenmesi durumunda da beş kat ceza verilmesi; sanayi ve madenlerde iş yerini izinsiz terk edenlere 250 liradan 25.000 liraya kadar ağır para ile 1-6 ay arasında hapis cezası verilebilmesi; sanayi ürünlerini izinsiz taşıyanlara 2.500 liradan 25.000 liraya kadar para ve 6-3 yıl arasında hapis cezası verilerek dükkân, depo ve mağazalarındaki mallarına el konulması, ancak bu malları kaçırma kastı yoksa 1.000-5.000 lira para cezası ile cezalandırılması, hükümet tarafından kendilerine sağlanan kredileri amacı dışında kullananlara 1.000 liradan aşağı olmamak üzere para ve 3-5 yıl arasında hapis cezası verilmesi, bu kişilerin sağladığı yarar az ise 500 lira ve 1-3 yıl hapis; çok az ise 100 liradan az olmamak üzere para ve 1 aydan bir yıla kadar hapis cezası verilmesi, para cezalarının kullanılan kredilerden az olmaması zorunluluğu getirilmiştir(madde: 53)⁵². Bu yasaya göre; el konulan malları teslim etmeyenler, kaçırınlar, saklayanlar ve satanlar veya bu girişimde bulunanlar, başkalarına devredenler, rehin edenler, yada bu girişimlere yardımcı olanlar veya bu eylemleri yaptıranlara 5.000 liradan 50.000 liraya kadar ağır para ve 3-5 yıl arasında hapis cezası verilme-

⁵² a.g.e., s. 838-839.

si; suça konu olan cezanın az olması durumunda 1.000-20.000 lira para ile 3 ay-bir yıl arasında değişen hapis cezası verilmesi ve bütün mallara el konulması; söz konusu madde tarım ürünü olduğu takdirde üreticiler hakkında verilen cezanın yarısının uygulanması, ürünlere el konulmaması, ürün bedelinin ödenerek satın alınması, hapis cezası verilmemesi, hükümetin el koyduğu yada kârsız dağıttığı maddeleri izinsiz taşıyanlar ve amacı dışında kullananlara 500-10.000 lira para ile 3 ay-1 yıl hapis cezası verilmesi (madde:54); kullanılmayan veya terkedilmiş sanayi, maden kuruluşlarının ve öteki kuruluşların hükümet tarafından işletilebilmesi, bu yolda alınan kararlara uymayanlara 1.000-10.000 lira para cezası verilmesi, mallarına el konulması; un fabrikaları, değirmen ve öteki sanayi ve maden kuruluşlarına hükümetin el koyarak buraları işletebilmesi, bu karara uymayanlara 2.500 liradan az olmamak üzere para cezası verilmesi, bütün ticarî kuruluşların hükümetin belirlediği saatler arasında açık tutulması, buna uymayanlara 250-2.500 liradan az olmamak üzere para ile bir haftadan üç aya kadar kapatma cezası verilmesi, ithal edilen mallarda hükümetin kararlarına uymayanlara 3.000-30.000 liraya kadar para ile 1-3 yıl arasında değişen hapis cezaları verilmesi, hükümetin belirlediği sınırlara uymayanlara 5.000-50.000 lira para ve 3-5 yıl hapis cezası verilmesi, hükümet tarafından stok yaptırılan malları izinsiz taşıyanlara 2.500-25.000 lira para ve 6 ay ile 3 yıl arasında hapis cezası verilmesi, hükümetin tahsis ettiği döviz, kredi, akrediteleri amacı dışında kullananlara 5.000-50.000 lira para ve 3-5 yıl hapis cezası verilmesi ve mallarına el konulması, hükümet tarafından yapılan denetimlere karşı çıkanlara, bu güçleştirenlere ve yanlış stok beyanında bulunanlara 5.000-50.000 lira para ve 3-5 yıl arasında hapis cezası verilmesi uygun görülmüştür(madde: 55)⁵³.

Aynı yasaya göre; hükümete ticarî krediler ile her türlü ticarî kuruluş, şirket ve kooperatifin çalışmalarını denetleme, sınırlama ve yasaklama hakkı tanınmış, belirlenen kurallara uymayanlara 5.000-50.000 lira para cezası verilmesi, suçun yinelenmesi durumunda cezanın üç katına çıkarılması ve bu kuruluşların kapatılması; stok yasağına uymayanlara 10.000 liradan az olmamak üzere para ve 3 -5 yıl arasında değişen hapis cezası, mal biriktirmek yasağına uymayanlara 100-1.000 lira para cezası, belirlenen sınırın bir katından fazla mal stoku yapanlara 3 ay-2 yıl arasında hapis cezası verilmesi, herhangi bir özrü olmadan malını gümrükten çekmeyenlere 5.000-50.

⁵³ a.g.e., s. 839 - 841.

000 lira para ve 3-5 yıl arasında hapis cezası verilmesi, gümrükten çekilen malları ihtiyacı olanlara hükümetin belirlediği fiyatlarla satmayanlara 10.000-50.000 lira para ve 3-5 yıl hapis ve satışın yapıldığı tarihteki fiyatlar arasındaki fark tutarının on katı ağır para cezası verilmesi, suçun yinelenmesi durumunda ise bu cezanın iki kat olarak uygulanması; yurt dışından getirilen malları, iki yıl geçmeden ticarî amaçlı satanlara 500-5.000 lira para ve 6 ay-3 yıl arasında hapis cezası verilmesi uygun görülmüştür(madde: 56).⁵⁴Bu yasa ile hükümetçe belirlenen fiyatlara uymayan, ithalâtçı, toptancı, perakendeci üç işi birden yapanlara, kâr sınırlarını aşanlara, yurt dışından getirilen eşyalar konusundaki yasaklara uymayanlara 10-30 yıl ağır hapis ve 10.000-30.000 lira para cezası verilmesi, suça konu olan malın değeri ve miktarı az ise 5.000-20.000 lira para ve 3-10 yıl hapis; çok az ise 1-3 yıl hapis ve 1.000-10.000 lira para cezası ile kişilerin iş yerlerinin kapatılarak mallarına el konulmasına, 3-15 yıl arasında ticaretten yasaklanması öngörülmüştür. Konu edilen bu suçları işleyenlerin köy bakkalları, seyyar satıcılar, küçük tüccar, esnaf ve tellallar veya bir hizmet ve emek karşılığı çalışanlar olması durumunda 3 ay-2 yıl hapis ve 1.000-5.000 lira para cezası ile 3 ay-1 yıl arasında ticaretten yasaklanma cezası, suçun yinelenmesi durumunda ise bir yıldan az olmamak üzere hapis ve 2.500 lira para cezası verilmesi; kâr sınırlarına uyulmaması, malların satışa sunulmaması, satmaktan kaçınılması, saklanması, yada satılmış gibi gösterilmesi durumunda ise 1 ay-1 yıl hapis ve 2.500 lira para cezası verilmesi; fatura vermeyenlere 1-3 yıl hapis ve 5.000-25.000 lira para cezası ile o süre içinde ticaret yerinin kapatılması, malın değeri az ise bu cezanın yarısının uygulanması: fatura suçunu işleyenler köy -mahalle bakkalı, seyyar satıcı, küçük tüccar, esnaf, ve tellallar ise 3 ay-2 yıl hapis ve 1.000-5.000 lira para cezası ve iş yerinin o süre içinde kapatılması; ziraî ürünlerde hükümetin koyduğu yasaklara uymayanlara 250-1.000 lira para cezası verilmesi; satıcının alıcıya mal durumu ile bilgi vermekten kaçınması halinde 500-5.000 lira para, 1 hafta-1 ay hapis, kapatma ve ticaretten yasaklanma cezası verilmesi; etiket veya fiyat listesi asmayanlara 3 ay-2 yıl hapis ve 1.000-5.000 lira para cezası, 3 ay-1 yıl ticaretten yasaklanma iş yerini kapatma cezası verilmesi, ancak iş yerinin yaşamsal öneme sahip bir yerde olması durumunda, kapatma cezasının verilmemesi uygun bulunmuştur(madde. 57)⁵⁵.

⁵⁴ a.g.e., s. 841.

⁵⁵ a.g.e., s. 841-843.

Aynı yasaya göre; ticarî birliklere üye olmayan, kendiliğinden çıkan ya da çıkarılanların bu birliklere yeniden alınmadıkça mesleklerini yapmaları yasaklanmış, buna uymayanlara 3 ay-2 yıl hapis ve 2.500-25.000 lira para cezası verilmesi öngörülmüş; hükümetin deniz araçlarını çalıştırmasına karşı çıkan veya bunları destekleyen ve yardım edenlere 1.000-10.000 lira para ve 1-5 yıl hapis cezası verilmesi, bu suçlardan doğan zarar az ise 250-2.500 lira para ve 3 ay-1 yıl hapis, çok az ise 100-1.000 lira para cezası verilmesi, kara ulaşım araçları hakkında verilen kararlara karşı çıkanlara 1-6 ay hapis ve 250-2.500 lira para cezası verilmesi; hükümetçe belirlenen ulaşım tarifelerine uymayanlara 500-5.000 lira para ve 1-6 ay hapis cezası verilmesi, bu araçlarda geçerli bir özrü olmadan işini bırakanlara günlük ücretlerinin beş katından 25 katına kadar para cezası verilmesi; belirlenen ücretin üstünde taşıma ücreti isteyenlere 1-3 ay hapis ve 100-500 lira para cezası verilmesi; Türk bayrağı taşıyan gemilerin hükümetten izin almadan satılmaması, kiralanmaması, başkalarına devredilmemesi öngörülmüş, bu yasaklara uymayanlara 1.000 liradan az olmamak üzere para ve 3-10 yıl arasında hapis cezası verilmesi; ayrıca 100 tonolitodan yukarı olan buhar ve motorla çalışan gemilere verilecek cezanın geminin o günkü değerinden az olamayacağı, belirlenen ziraî iş sorumluluğuna uymayanlara günlük ücretin beş katından 25 katına kadar para cezası verilmesi aynı suçun yinelenmesi durumunda ise para cezasının iki katına çıkarılması ve 15 gün-2 ay arasında hapis cezası verilmesi kabul edilmiştir (madde: 58)⁵⁶.

Bu yasa ile ziraî araç - gereç sahiplerinden hükümetçe belirlenen el koyma işlemlerine karşı çıkanlara 100-500 lira para cezası verilmesi, ekilecek ürünün çeşit, cins ve miktarı konusunda hükümetin aldığı kararlara karşı çıkanlara 500-5.000 lira para ve 1 hafta-3 ay hapis cezası verilmesi, ekim yasaklarına uymayanlara 1.000-15.000 lira para ve 3 yıl hapis cezası, ürünün değeri az ise, bu cezanın yarısının verilmesi; ziraat ve hayvan yetiştirilmesi konusunda hükümet yasaklarına uymayanlara 100-1.000 lira para cezası verilmesi; küçük ve büyük baş hayvanları hükümetin aldığı kararlara aykırı olarak ticaret amacıyla satan, alan, devreden, taşıyan, kesen veya kesimini zorunlu kılacak şekilde sakatlayanlar hakkında 1-3 yıl hapis ve 5.000 liradan az olmamak üzere para cezası verilmesi, suç konusu malların az olması durumunda 6 ay-1 yıl hapis ve 1.000-5.000 lira para cezası, çok az olması durumunda ise 500-5.000 lira para cezaları verilmesi öngö-

⁵⁶ a.g.e., s. 843-844.

rülmüştür. Ayrıca sekiz hektar ve daha fazla ziraata uygun arazisi olanların hükümetçe bu arazinin yarısına hububat ekmeğe veya ektirmeğe zorunlu tutulabileceği, bu zorunluluğun bir çift hayvan için 4 hektar, her traktör için de traktörün durumuna göre 15-30 çift karşılığı kadar alan kabul edilmesi ve buna uymayanlara 1-6 ay hapis ve 250-2.500 lira para cezası verilmesi, hükümetçe satılan yada dağıtılan maddeleri, damızlık hayvanları, ödünç verilen paraları amacı dışında kullananlara 100-1.000 lira para cezası verilmesi ve bu cezaların suistimal edilen değerden az olamayacağı, yasayı uygulamakla görevli memurların denetimini engelleyen, gerekli kolaylığı sağlamayanlara 3 ay-2 yıl hapis ve 2.500-25.000 lira arasında para cezası verilmesi, gerekli belgeleri gösteremeyenlerin iş yerlerinin kapatılması, bir ay içinde durumun değişmemesi halinde ise suçlunun Cumhuriyet Savcılığı'na verilerek, iş yerinin tasfiye edilmesi öngörülmüştür (madde. 59)⁵⁷.

Bu yasaya göre verilen ve kesinleşen mahkeme kararlarının özetlerinin-harcamaları mahkuma ait olmak üzere- gazete, radyo ile yayınlanması, ayrıca bu cezaların büyük harflerle yazılarak ceza alan dükkân, mağaza ve iş yerinin göze çarpan bir yerine asılması, küçük esnaf ve seyyar satıcıların bu uygulamanın dışında tutulması kabul edilmiştir (madde: 63). Bu yasayı uygulayan memurlara her türlü belgenin gösterilmesi ve bilginin verilmesi, polisin bu memurlara yardımcı olması zorunluluğu getirilmiş, bu memurların gerekli gördükleri yerlerde (dükkân, mağaza, depo, samanlık, ambar) arama yapmaya yetkili oldukları ancak bu arama sırasında polis amirinin, mal sahibinin yada vekillerinin, akraba veya komşularının bulunması ; köylerdeki aramalarda ise; muhtarın yanı sıra, köy ihtiyar heyetinden birinin ve komşularından iki kişinin aramada yer alması, gecikmesinde zarar görülen durumlar dışında, gece arama yapılmaması, arama sırasında bulunan malların ilgili yerlere teslim edilmesi, bu işleme ait tutanak tutulması, gerekiyorsa cezaî işlem yapılması; gerektiğinde suçluların tutuklanması zorunluluğu getirilmiştir (madde: 66).

Bu yasanın uygulanması sırasında verilen kararlar konusunda yargı makamları tarafından erteleme ve ihtiyati tedbir kararı verilemeyeceği, yasanın uygulanması sırasında kullanılan fatura, evrak, belge, karne gibi yazılı belgeler üzerinde yapılacak değişiklik hakkında Türk Ceza Yasasının hükümlerinin uygulanması; bu yasadaki yazılı suçlarla, irtikap, rüşvet alıp-ver-

⁵⁷ a.g.e., s. 844.

mek, ihtilâs, zimmete para geçirmek, görevi kötüye kullanmak suretiyle kaçakçılık, alım-satıma fesat karıştırmak, devletin dış işlerine ait evrakı veya şifreleri açıklamak veya açıklanmasına neden olmak, 4237 sayılı yasada yer alan suçları işleyenleri, yetkili makamların haberi olmadan önce kanıtları ile beraber ilgili makamlara haber veren veya suçların ortaya çıkarılmasını sağlayanlara ikramiye verilebilmesi için; ihbarın suç kanıtlarının elde edilmesine olanak sağlayacak şekilde ve zamanında yapılması karşılığında, haber verene ve bu işte katkısı olan memurlara, bu malın satılması sonrasında, ele geçirilen malın değerinin % 25'ini geçmeyecek oranda mahkemenin uygun göreceği bir ikramiye verilmesi, haber verenin kimliğinin o kişinin istemi dışında açıklanmaması; gerçek dışı ihbarda bulunanlar ve bu amaçla şantaj yapanlar hakkında ise ilgili yasada öngörülen cezanın üç katının uygulanması kabul edilmiştir (madde: 69)⁵⁸.

Millî Korunma Kanununda yapılan bu değişiklikler ile, bu yasanın ilk uygulandığı yıllardaki cezalar karşılaştırıldığı zaman, yeni uygulamada para cezalarının 10 kata kadar, hapis cezalarının da 6-10 kat arasında arttırıldığı görülmektedir. Bu değişiklik ile; 1940 yılındaki uygulamada 3 gün olan en düşük hapis cezasının, 30 güne, 5 yıl olan en yüksek hapis cezasının da 30 yıla çıkarıldığı; daha önce 10 lira olan en düşük para cezasının 100 liraya, 5.000 lira olan en yüksek para cezasının da 50.000 liraya çıkarıldığı anlaşılmakta ve ayrıca bu değişiklik ile “*ihbar müessesesinin kurulması*” öngörülmekte idi. İktidar bu yasa değişikliğinden beş gün sonra da, 13 Haziran da, bu yasaya uymayanların daha hızlı ve etkin şekilde cezalandırılmasını sağlamak için, “Millî Korunma Mahkemeleri”nin kurulmasını öngören 1018 Sayılı Kararnameyi, Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe koymuştur. Bu kararnameye göre; ithalâtçı kârı % 20'den % 70'e; perakendeci kârı da % 25'ten % 40 açıklanmış, ancak bu karardan üç gün sonra, satıcıların aşırı kâr edecekleri dikkate alınarak, 1020 sayılı başka bir kararname ile ithalâtçı kârı % 20'ye; toptancı kârı da % 10'a düşürülmüştür.

Alınan bu önlemlere karşın; teneke, çivi, demir, nal mihı, benzin kömür, lastik ve gaz yağı gibi önemli maddelerin darlığı, 1956 yılında da giderilememiştir. Hükümet stokçuluğu ve aşırı kârı önleyebilmek için, 25 Haziran 1956 tarihinde Millî Korunma Teşkilât Yasası'nı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu yasanın amacını açıklayan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zeyyat Mandalinci, T.B.M.M.'de yaptığı konuşmada;

⁵⁸ a.g.e., s. 845-847.

“... Gayri meşrû kazanç yollarını arayanların bu yoldan uzaklaştıracaklarını, bu suretle memleketin iktisadî bünyesinde vukuu muhtemel sar-sıntıların önleneyeceğini ...” belirterek, yasanın amacına ulaşacağını iddia etmiştir ⁵⁹ .

Hükümet piyasayı daha etkili bir şekilde denetleyebilmek amacıyla, 26 Haziran 1956 tarihinde Millî Korunma Kanununun 4648 sayılı yasa ile değiştirilmiş olan 6’ncı maddesinin ikinci bendine yaptığı bir ek ve 10’ncu bendinde yaptığı bir değişiklik ile bu yasayı uygulayacak kadroların genişletilmesine ve ödenek verilmesine olanak sağlamıştır ⁶⁰ . Bakanlar Kurulu 2 Temmuz 1956 tarihinde 1021 sayılı kararnameye ek olarak kabul ettiği 7520 sayılı ek ile yurt içinde basılmış veya ithâl edilmiş her türlü kitap, makale, dergi, gazete, harita, takvim ve benzeri basılı maddeler ile akaryakıt, madeni yağ satışında ithalatçılıkla toptancılık veya perakendecilik işlerinin aynı kişide birleştirilebileceğini ilan etmiş ⁶¹ , ekonomik sorunları çözebilmek için, 13 Temmuzda kabul edilen bir yasa ile Maliye Bakanlığına 300 milyon liraya kadar borçlanabilme yetkisi vermiştir ⁶² .

Millî Korunma Kanunu yürürlüğe girdikten sonra, denetim ve cezalar arttırılırken, ölçü biraz kaçırılmış ve bazı dramatik olaylar yaşanmıştır. Örneğin; Ankara’da bir “*muhtekire*” 3 yıl 3 ay ağır hapis ve bu süre kadar ticaretten uzaklaştırma cezası verilerek, mallarına el konmuş ve 6.000 lira da para cezası ödemeye mahkum edilmiştir. İzmir’de ise, Singer Şirketi’nin satıştan kaçırılan 1.5 milyon liralık dikiş makinesi ve yedek parçalarına el konulmuştur ⁶³ . Ankara’daki başka bir olayda ise; 21 kuruşluk düğmeyi, 25 kuruşa sattığı gerekçesiyle, bir esnafa 1 yıl hapis, 3 yıl ticaretten uzaklaştırma ve 1.000 lira para cezası verilmiştir ⁶⁴ . Kastamonu’da da, eli ile tuz çıkarıp satan bir vatandaş da, tuzu 11 yerine 12 kuruştan sattığı için, 6 ay hapis cezasına çaptırılmıştır ⁶⁵ .

Hükümet, Millî Korunma Kanununa uygun olarak, 1 Temmuz 1956 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan kararnameye göre; İktisat ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı olmak üzere bu bakanlığa verilen ve verilecek olan yet-

⁵⁹ TBMMZC,Dönem: X, Cilt: 12, Kısım:1, s. 477-78.

⁶⁰ Resmi Gazete , 30 Haziran 1956, Sayı: 9346.

⁶¹ Resmi Gazete, 2 Temmuz 1956, Sayı: 9347.

⁶² TBMM, Kavanin Mecmuası, Cilt: 38, Kısım: 2, s. 212.

⁶³ Zafer , 28, 29 Haziran 1956.

⁶⁴ Zafer, 10 Temmuz 1956.

⁶⁵ DPMGGMZ, Dönem: XI, Cilt: 222:17.

ki ve görevleri uygulamak üzere, bir başkan ve dört yardımcından oluşan bir “Millî Korunma Dairesi” kurmuştur.

Bu arada hükümet, yabancı uyruklulardan ve diplomatik görevlilerden gelen şikayetleri gidermek amacıyla da bazı önlemler almış ve İktisat ve Ticaret Bakanlığı yaptığı bir açıklama ile yurda geçici bir süre için gelen yolcu sayılmayan kişiler, 5383 sayılı gümrük yasasının 18 ‘nci maddesine göre; diploması muafiyeti olanlar ile, 6375, 6426, 6427 sayılı yasalarla onaylanan anlaşmalardan yararlanan NATO görevlilerinin 30’ncu maddede sözü edilen sınırlamaların dışında tutulacağı belirtilmiştir ⁶⁶ .

Bu gelişmeler yaşanırken hükümet, 1956 yılında özellikle et, peynir ve zeytin gibi bazı önemli gıda maddelerin fiyatlarının yanı sıra; Terzi, Doktor, Veteriner, Dişçi, Ebe, Sünnetçi, Sağlık Memuru gibi serbest çalışanların tarifelerini belirleme konusunda Belediyelere yetki vermiş ve bu tarifelerin halk tarafından görülebilecek bir yere asılması zorunluluğunu getirmiştir ⁶⁷ . Denetimlerin sıklaştırılması sonucunda, ticaret erbabından mahkemeye verilenlerin sayısı da bu yıl içinde, sadece dört ilde, 648’i bulmuştur ⁶⁸ . Hükümet tarafından yurt içinde sıkıntısı çekilen mallardaki darlığı gidermek için, iki yıldan beri gümrüklerden çekilmeyen toplamı 40. 000 tonu bulan 120-130 milyon değerindeki malın iç piyasada dağıtımı yoluna gidilmiştir. Bu mallar arasında; 442 ton çay, 312 ton kahve, 1.502 ton kimyevî madde, 1.009 ton çelik levha, 6.114 ton demir, 2.121 ton demir ve çelik boru, 1.975 ton sac levha, 338 ton kurşun, 2.397 ton karton ve kağıt, 1.192 ton pamuk mensucat, 51 ton yün, 446 ton kanaviçe ve çuval, 1.775 ton çimento, 32 ton sudkostik , 52 ton karpit, 53 ton ham plastik bulunmakta idi ⁶⁹ .

Mal darlıkları ve fiyat artışlarını önlemek üzere 23 Ekim 1956 tarihinde yürürlüğe giren 1049 ve 1051 sayılı koordinasyon kararları ile ilgili olarak İktisat ve Ticaret Bakanlığı bir bildiri yayınlamış ve bildiride; üretimi engelleyebilecek sınırların kaldırılmasına çalışılacağı belirtilerek, bu doğrultuda olmak üzere yaş meyve, sebze, çiçek, yumurta, süt, yoğurt, peynir ve tereyağının serbest satılmasına olanak sağlandığı, ancak bu maddelerde fiyat artışını önlemek için sıkı denetimin devam edeceği vurgulanmıştır ⁷⁰ . Ancak bu durum çok kısa sürmüş, İktisat ve Ticaret Bakanlığı 1035 sayılı

⁶⁶ Ayın Tarihi, Sayı: 272, Temmuz 1956, s. 1.

⁶⁷ Zafer , Temmuz 1956.

⁶⁸ Zafer , 5 Temmuz 1956.

⁶⁹ Ayın Tarihi, Sayı: 274, Eylül 1956, s. 91.

⁷⁰ Ayın Tarihi, Sayı: 275, Ekim 1956, s. 44-45.

kararın 40'ncı ve 1049 sayılı kararın 2'nci maddelerine dayanarak, beyaz peynir, süt, kaşar, yumurta, tere yağı çeşitlerinin, üretici, imalâtçı, toptancı ve perakendeci en yüksek satış fiyatlarını belirleyen bir liste yayınlamıştır. Bu maddelerden dışarıya satılanların fiyatları ise serbest bırakılmıştır. Borsa komiserliği de spekülâtif amaçla fiyatların borsada ilan edilmesini yasaklamıştır. Buna ek olarak aynı Bakanlık, 20 Kasım 1956 tarihinden geçerli olmak üzere, İstanbul'da özel araçlardan 13 beygire kadar olanlara günde 6, daha yukarı olanlara 8 litre yakıt verilmesi, Pazar günleri yakıt verilmemesi, İstanbul plakalı taksi, jeep, station wagon ve benzeri binek arabaların kent dışına çıkmaları yasaklamış, ayrıca öteki bütün deniz ve araçlarına yakıt sınırlaması getirilerek, yakıt karneye bağlanmıştır ⁷¹. Ankara'da ise, özel binek otomobillerden 18 beygire kadar olanlara günde 4, daha yukarı güçte olanlara 6 litre yakıt verilmesi, Pazar günleri verilmemesi, taksilere ise günde 15 litre, daha yukarı beygir gücünde olanlara 20 litre yakıt verilmesi ayrıca Ankara içinde ve dışında çalışan araçlara da yakıt sınırlaması getirilmiştir. Bu önleme ek olarak Ankara Valiliği, 23 Kasım 1956 tarihinden geçerli olmak üzere, evlerinde havagazı ve elektrik tesisatı olanlara gaz yağı verilmemesini; bu tesisatı olmayan ve borulu gaz sobası kullanan evlere 5 litre; borusuz gaz sobası kullananlara 4 litre gaz yağı verileceğini, konutlar dışındaki yerlere de muhtarların bildirecekleri listelere göre dağıtım yapılacağını, devlet dairelerinin gaz gereksinmesinin de ise vilayetçe verilecek bir yazılı belge ile karşılanacağını duyurmuştur ⁷².

Millî Korunma Kanununa uygun olarak hükümetin çıkardığı 1063 sayılı kararname ile gazete kağıtlarının kullanımı konusunda önemli kısıtlamalar getirilmiştir⁷³. Bu kısıtlamalara göre; gazete ve dergilerin her ayın baskı ve iade sayılarını, bir sonraki ayın sonuna kadar Devlet Bakanlığına ve Türkiye Gazete sahipleri Sendikasına, pulsuz bir dilekçe ile bildirmeleri, ambalaj olarak kullanılacak gazete ve dergilerin kilosunun 100 kuruştan fazlaya satılamayacağı, basımda kullanılan hasarlı kağıtların kilosunun da 90 kuruştan fazlaya satılmaması öngörülmüş, gazetelerin ikinci baskı yapılmaları yasaklanmıştır. Ayrıca yine bu tarihte kabul edilen 1064 sayılı karar ile gerçek ve tüzel kişilere ait 601 ve daha yukarı dedveyt tonundaki Türk tankerlerinin, genel durumun gerektirdiği süre içinde, gerekli görülen yerlerde Ulaştırma Bakanlığının çalıştırmaya yetkili olduğu sonucuna varıl-

⁷¹ Ayın Tarihi, Sayı: 276, Kasım 1956, s. 26-27.

⁷² a.g.e., s. 33-35.

⁷³ Resmi Gazete, 11 Ocak 1956, Sayı: 9506.

mıştır . Bu konuda parti grubuna bilgi veren Ekonomi ve Ticaret Bakanı Abdullah Aker, 15 Ocak 1957 tarihinde grupta yaptığı konuşmada; Millî Korunma Kanununun kabulünden bu tarihe kadar 31 Koordinasyon Kararı, 18 Sirküler yayımlandığını; Koordinasyon Kurulu Kararı ile 293 malın “*kâr haddine tâbi tutulduğunu*” belirterek; bu kararlara uymayan İstanbul’da 175, Ankara’da 78, İzmir’de 110, Adana’da 20 ticaret erbabının mahkemeye verildiğini ve bunların yargılanmaları sonucunda, suç işlediklerinin anlaşıldığını açıklamıştır ⁷⁴.

Alınan bu sıkı önlemlere karşın, 1957 yılında da şeker sıkıntısı giderilemeyince, şekerin beyannameye bağlanması, 20 Ocak 1957 tarihine kadar şeker satışlarının yasaklanması ve şekerin fabrika satış fiyatının belirlenmesi konusundaki 1065 sayılı karar uygulamaya konulmuştur ⁷⁵. Yapılan bu uygulama ile şeker sıkıntısı bir ölçüde giderilebilmiştir.

Millî Korunma Kanunu uygulamaları konusunun D. P. grubunda da zaman zaman tartışmalara neden olduğu anlaşılmaktadır ki, örneğin; grup üyelerinden Çorum milletvekili Hilmi Çeltikçioğlu, Millî Korunma Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, fiyatlarda önemli ölçüde düşmeler görüldüğünü, bazı mallarda bu düşmenin, % 40-200 arasında olduğunu belirterek, uygulamanın yararlı olduğundan söz ederken ⁷⁶, Tokat milletvekili Ahmet Gürkan ise, bu yasa ile verilen cezalarda büyük dengesizlikler olduğunu ileri sürerek, seçmenlerinden aldığı bir mektubu örnek gösterdikten sonra;

“Köylü armudunu, elmasını şehre götürüyor, tutmuşlar armudun etiketi yok diye köylüyü yakalayıp götürmüşler. Halbuki adamın ne etiketten ne bir şeyden haberi var. Zavallı armutçu 3 ay hapis yatmıştır. Bizim maksadımız bu mu idi?” diyerek uygulamanın aksak yönleri olduğu konusunda eleştirilerde bulunmuştur.

Aynı şekilde Bursa milletvekili Saadettin Karacabey de , Millî Korunma Kanununu özellikle ziraî kesimle ilgili uygulamalarını eleştirmiştir⁷⁷. Bursa milletvekili Muhlis Erdener de bu yasanın iyi uygulanabilmesi amacıyla 250 milyon liralık bir bütçe oluşturulmasına karşın, özellik ziraî kesimde çok katı ve acımasız uygulandığı ileri sürerken, Afyonkarahisar mil-

⁷⁴ DPMGGMZ, Dönem: X, Cilt:184, s. 6.

⁷⁵ Resmi Gazete, 18 Ocak 1957, Sayı: 9512.

⁷⁶ DPMGGMZ, Cilt: 184, s. 7-13.

⁷⁷ a.g.e., s. 21-27.

letvekili Kemal Özçoban ise, yasanın beklentileri yeterince karşılayamadığından şikayet ederek, bazı kişilerin bu ortamda haksız kazanç sağladıklarını iddia etmiş, “*kendi yanında zabıt katibi olarak çalışan birinin ve kapıcısının bu yöntemle milyoner olduklarını*”, oysa bu yasa ile “*namuslu tüccarla muhtekirin ayrılmasının amaçlandığını*” Ticaret Bakanlığı’nın uygulamada büyük yanlışlar yaptığını savunmuştur ⁷⁸.

Mal darlıkları ve fiyat artışları 1957 yılında da giderilememiş, bu yılın başında şekere yeni bir zam yapılarak, Ankara ve Eskişehir’de küp şekerin kilogram fiyatı 253, kristalin 220, Kayseri Küp şekeri de 264 kuruştan satılmaya başlanmıştır⁷⁹. Bu arada piyasadaki denetim ve Millî Korunma Kanunu uygulamalarına, önce İstanbul Ticaret Odası’ndan ⁸⁰ daha sonra da Türkiye Odalar Birliği’nden sert tepkiler gelmeye başlamıştır ⁸¹. 5 Mart 1957 tarihinde, 1071 sayılı karar ile Başbakanlığa bağlı “Koordinasyon Bürosu” yeniden kurularak, bu büroda görev yapacak şefe yılda 475 lira, memura 400 lira, daktilografa da 250 lira aylık maaş verilmesi uygun görülmüştür ⁸². Ayrıca 18 Mayıs’ta yürürlüğe giren başka bir karar ile kahve ithâl ve satışı konusunda Tekel Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir ⁸³. Hükümet bu yasanın uygulanmasına karşı yapılan eleştirilerin hiç birini önemsemediği gibi, aldığı bir kararla, “*faturası ne olursa olsun, bir malın, Hükümetin belirlediği fiyattan satılması zorunluluğu*” getirilmiş ⁸⁴, Millî Korunma Kanununa göre; bir yıl içinde 4 ilde 648 tüccar mahkemeye verilmiştir ⁸⁵.

Olayların giderek artması üzerine, Adalet Bakanlığının kurmayı planladığı dokuz adet tek yargıçlı mahkemelerin beş aylık harcamalarını karşılamak üzere bu Bakanlığa 563. 740 lira ödenek ayrılmasına karar verilmiştir⁸⁶. Hükümet, gazetelere her gün verdiği ilanlarla, vatandaşları “*karaborsa ve istifçilerle mücadele etmeye*” çağırmıştır ⁸⁷. Hükümet, 1958 yılında da aynı sıkıntılarla karşı karşıya kalmış, bu sıkıntılar muhalefetin sert eleştiri-

⁷⁸ a.g.e., s. 49-53.

⁷⁹ 1957, Ulus 22 Ocak.

⁸⁰ Ulus, 23 Ocak 1957.

⁸¹ Ulus, 31 Ocak 1957.

⁸² Resmi Gazete, 5 Mart 1957, Sayı: 9551.

⁸³ Resmi Gazete, 18 Mayıs 1957, Sayı: 9610.

⁸⁴ Zafer, 25 Kasım 1957.

⁸⁵ Zafer, 15 Temmuz 1957.

⁸⁶ Resmi Gazete, 28 Eylül 1957, Sayı: 9718.

⁸⁷ Zafer, 27 Kasım 1957.

lerine neden olurken, D.P. içinden de sesler yükselmeye başlamıştır. Örneğin: 18 Ocak 1958 tarihli grup toplantısında bu eleştirilere yanıt veren Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen, Et ve Balık Kurumu tarafından dışarıdan getirilen ve gümrüklerde bulunan ve değeri 71. 643. 178 lirayı bulan malzeme arasında hidrojen, soya fasulyesi yağı, konserve makineleri, Kal-Kar (tecrit malzemesi), Kauçuk (ham ve işlenmiş), inşaat demiri, köşebent demiri, kağıt ve selofan gibi mallar bulunduğunu bunların çekilmesiyle belli ölçüde rahatlatma olacağını açıklamıştır ⁸⁸ .

Bu yasanın uygulamaları, parti grubunun 22 Mayıs 1958 tarihli toplantısında yeniden gündeme getirilerek, 1952 yılında 30 lira olan bir kamyon taşın 1958’de 90 liraya; 40 lira olan bir kamyon kumun 100 liraya; 1.000 adedi 40 lira olan tuğlanın 100-110 liraya yükseldiğini; 1955 yılı Haziran ayında 2.000 lira olan bir otomobil lastiğinin, 1958’de 4.000 liraya çıktığını öne sürerek, memlekette enflasyonun çok yüksek olmasından şikayet etmişlerdir ⁸⁹ . Daha sonraki günlerde de Millî Korunma Kanunu uygulamaları Demokrat Parti grup toplantılarında sık sık gündeme getirilmeye başlanmış, 10 Haziran 1958 tarihli grup toplantısında bu konuda söz alan İsparta milletvekili Tevfik Tıǧlı, Türkiye’de yaşanan ekonomik sorunların nedenleri konusunda yaptığı yorumda; genellikle iktisadî devlet teşekküllerinin büyük hamlelere giriştiklerini; ancak son zamanlarda meydana gelen dış ödeme olanaksızlıkları yüzünden sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarını, ayrıca ham madde stoklarının azaldığını, gerekli ithâl yapılamadığından yeni kuruluşların kurulamadığını, varolan kuruluşların da yüksek maliyet, düşük fiyatlar ve aşırı personel çalıştırılması yüzünden zarar ettiklerini, döviz yetersizliği nedeniyle bazı kuruluşların üretime geçemediklerini, bazı kuruluşların da transfer gecikmesi yüzünden dış ülkelerdeki anlaşmalarını gerçekleştiremediklerini, bazı malzeme ve araç-gereçlerin bulunamaması yüzünden yapılması planlanan tesislerin tamamlanamadığını, ödenek yokluğu yüzünden devlet ait önemli kuruluşların ihale edilemediğini, Millî Korunma Kanununa rağmen karaborsanın devam ettiğini, bu durumdan küçük esnaf ve zanaatkârların şikayetçi olduklarını, dağıtım işlerinin aksatıldığını ve tüketimin artmasının da mal darlığında etkili olduğunu savunmuştur ki ⁹⁰, Tıǧlı’nın yaptığı bu saptamalar büyük ölçüde o günün gerçeklerini yansıtmakta idi.

⁸⁸ DPMGGMZ, Dönem: XI, Cilt: 213, 18 Ocak 1958, s. 9.

⁸⁹ DPMGGMZ, Dönem: XI, Cilt:222, s. 13-17.

⁹⁰ DPMGGMZ, Cilt: 227; 10 Haziran 1958, s. 93-969.

Aynı toplantıda konuşan İstanbul milletvekili Mıgırdıç Şellefyan, hükümetin iktisadî devlet teşekküllerinin ürünlerine zam yaparak, emisyonu dondurup para değerinin düşmesini engelleyerek, bazı ürünlere halkın “*ta-haccümüni(hücum etmesini)*” önlemek eğiliminde olduğunu, oysa bu politikanın partilerine “oy kaybettireceğini” savunmuş, “sosyal adaletin sağlanabilmesi için, lüks eşyalara ve mallara yüksek vergiler konulmasını” önermiştir ⁹¹. Yine aynı toplantıda hükümetin yasa ile ilgili uygulamalarını eleştiren Muğla milletvekili Zeyyat Mandalinci’ye yanıt veren Başbakan Menderes ise, “*fiyatlardaki artışların üretim azlığından değil, vatandaşın gelir düzeyinin yükselmesinden kaynaklandığını*” sayısal örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Menderes, Türkiye’ye gelen Uluslararası İmar ve Kalkınma (Dünya) Bankası temsilcisi Eugene R. Black’ın, hükümeti üzerinde mâli denetim kurma isteğini kabul etmedikleri için bu Bankanın, Manisa Barajı için kredi vermekten vazgeçmekle kalmayıp, Türkiye’ye de kredi vermek konusunda isteksiz davrandığını belirterek, bu gelişmelerin sonucunda sözü geçen banka ile ilişkilerin kesildiğini, bu nedenle de bütçe-deki açığın kamu iktisadî kurumlarının ürünlerine zam yapılarak, kapatılacağını söylemiştir. Başbakan, daha önce 80 liraya mal olan kömürün 30, Karadeniz’de 40-45 kuruşa mal olan buğdayın 22 kuruşa veresiye satılmasını, bu konularda 400-500 milyon devlet desteği yapılmasını, kamu iktisadî kurumlarının 700-800 milyon liralık açığının Merkez Bankası tarafından kapatılmasını açıklarken de; “*seçimi kazanmak lâzımdır*” şeklinde bir yorumda bulunarak, “*artık son seçimi de kazandıkları için, bu zamların yapılmasında bir sakınca olmadığı*” şeklinde bir yorumda bulunmuştur ⁹². Grup toplantısında konuşan Antalya milletvekili Kenan Akmanlar ise, Milli Korunma Kanununun uygulamada başarılı olamadığını savunarak, bu yasanın günün koşullarına göre yeniden gözden geçirilerek, “*bir revizyona tabi tutulmasını ve bugün tıkanıklığa sebebiyet veren hallerin ortadan kaldırılmasını*” istemiştir ⁹³.

Daha sonraki toplantılarda, bazı grup üyeleri de enflasyondan ve mal sıkıntısından muhalefeti sorumlu tutmuşlardır. Örneğin: bu milletvekillerinden Zeki Erataman, Cumhuriyet Halk Partililerin stokçuluk yaparak, iktidarı güç duruma düşürmeye çalıştığını iddia etmiş ve şunları söylemiştir:

⁹¹ a.g.e., s. 103-108.

⁹² a.g.e., s. 250-263.

⁹³ a.g.e., s. 288.

*“Bugün vilâyetlerimizde tevzii yapan mutemetlerin % 90’ı, bilhassa lastik mevzuunda eskiden beri Halk Partisi elindedir... İkincisi, Petrol Ofisi bayiliklerinin bütün Türkiye’de % 80’i de Halk Partisi’nin elindedir. Kamyonu onlar alır, zamanında gaz buhranını onlar yaratır, kendi adamlarına benzin alın, mazot alın diye buhran çıkartır...”*⁹⁴ .

Erataman konuşmasında, C.H.P. Grup Başkan Vekili Nüvit Yetkin’in, mal darlığı ve enflasyon konusunda hükümete gensoru vermesini de eleştirmiştir. Bu toplantıda Cumhuriyet Halk Partisi Ankara milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata’nın, Başbakan hakkında, *“hayat pahalılığı ve mal darlığı ve yokluğu hakkında* “ verdiği gensoru önergesi, D. P. grubu üyeleri tarafından reddedilmiştir⁹⁵.

1958 yılında gerçek olan bir durum varsa, o da Türkiye’nin önemli bir enflasyon ve ekonomik sıkıntı içinde bulunduğu idi. Millî Korunma Kanunu, özellikle mal sıkıntıları ve fiyat konusunda piyasaya önemli bir çeki düzen vermişse de, ekonomik bunalımın kaldırılabilmesi için dış yardıma gereksinim olduğu, bu yardım alınmaksızın ekonomik bunalımın atlatılamayacağı gerçeği de anlaşılmıştı. Bir başka gerçek de Demokrat Parti iktidarının, 1950-54 yılları arasında uyguladığı kalkınma ve istikrar programını daha sonraki yıllarda sürdüremediği idi. Özellikle dış ödemeler dengesinin giderek bozulması, yatırımların devletin gerçekleştirebilme gücünün üstüne çıkarılması, iç piyasadaki istikrarsızlık ve bunun yanı sıra, Millî Korunma Kanunu ile piyasaya yapılan aşırı karışmalar, bu hızlı gelişmeyi durduran etkenlerin başında gelmekte idi. Türkiye’nin dış ödemeler dengesi 1958 yılında, 67.863.000 Dolar açık vermiş⁹⁶ ve aynı yıl piyasada döviz sıkıntısı baş göstermişti. Hükümet, doların karşısında Türk Lirası’nı düşürmemekte ısrar ederken, serbest kurda dolar (1 Dolar = 8-9 TL) dolayında seyrediyordu. 1950 yılında ulusal gelir toplamı 8 milyar 191 milyon iken, 1959 yılında bu toplam 33 milyar 615 milyon 400 bin liraya yükselmişti. Devlet borçlarının ulusal gelire oranı;1950 yılında % 29.6 iken bu oran, 1959’da % 14.5’e düşecekti⁹⁷. (Devletin dış borçları 1950 yılında toplam 2 milyar 402 milyon lira iken, bu borç toplamı 1959’da 4 milyar 894 milyon liraya yükselmiş bulunuyordu). Aynı yıllarda hükümet, Merkez Bankası’nı adeta para basmak için kullanmış, 1950 yılında dolaşımdaki para

⁹⁴ DPMGGMZ, , Dönem: XI, Cilt:229, s. 4-5.

⁹⁵ a.g.e., s. 25-26.

⁹⁶ Albayrak, a.g.e., Tablo: 27.

⁹⁷ TBMMZC, Dönem: XI, Cilt: 12, s. 58.

toplamı 1 milyar 50 milyon lira iken; 1955'te 1 milyar 470 milyona; 1958 yılında ise, her yıl 600 milyon lira olmak üzere, 32 yıllık Cumhuriyet devrinde basılan miktarın yüzde 180'i oranında artırarak, bu miktarı 3 milyar 52 milyon liraya çıkarmıştı ⁹⁸.

Muhalefet işte bu olumsuzlukları sürekli eleştiriyordu. Türkiye'nin içine düştüğü bu zor koşullardan sonra, Dünya Bankası, Ankara'dan temsilcisini çekerek, yardımı kesmiş; Amerika da ekonomik reform yapmaya karar verinceye kadar, Türkiye'ye daha fazla yardım yapamayacağını açıklamıştı ⁹⁹. Son gelişmeler ve bunların sonuçları, D. P.'nin ekonomik politikasının büyük bir dar boğaza geldiğini açıkça göstermekte idi. Bu ortamda, Türkiye'nin yardım için başvurduğu Uluslararası Para Fonu (I.M.F.) yetkilileri de aşağıdaki üç koşulun yerine getirilmesini öne sürmüşlerdi:

“1. Memleketin ekonomik hayatını tehdit ettiği ileri sürülen her türlü tedbir ve bilhassa Millî Korunma Kanununun kaldırılması, gümrük mevzuatında ithalatı tahdit edici hükümlerin ilgası ve piyasanın liberal sisteme terk edilmesi,

2. Yatırımların durdurulması ve kontrolüne müsaade edilmesi,

3. Paranın ayarlanması” ¹⁰⁰.

Bu konudaki görüşmeler, Avrupa İktisadî İşbirliği Örgütü Konseyi'nin, 23 Temmuz 1958 tarihinde Paris'te yaptığı toplantısında alınan kararları doğrultusunda; 30 Temmuzda Uluslararası Para Fonu (I.M.F.), Türkiye'ye yardım edilmesine karar vermiş, 31 Temmuzda da Paris'te, Türkiye ile A.B.D. arasında ayrı bir yardım anlaşması imzalanmıştır ¹⁰¹. Amerika ve Batılı demokrat ülkelerin bu günlerde Türkiye'ye olan gereksinimleri daha da artmıştı. Zira 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta yapılan ihtilâl ile Batı yanlısı Kral Faysal ile Başbakanı Nuri Said Paşa öldürülmüş ve bu ülkenin yönetimine General Kâsım'ın liderliğini yaptığı sol eğilimli askerî bir diktatörlük koymuş, bu gelişmeler sonucunda da Bağdat Paktı'nın sonunun geldiği anlaşılmıştı. Irak'ta yaşanan bu olaylar, Türkiye'nin öneminin bir defa daha anlaşılmasında etkili olmuş, gelişmenin bir sonucu olarak, ABD ve

⁹⁸ DPMGGMZ, Dönem: XI, Cilt, s. 243: 65-67); Albayrak, **a.g.e.**, Tablo: 30; Ayın Tarihi, Sayı: 219, Şubat 1952, s. 61.

⁹⁹ DPMGGMZ, Cilt: 227, s. 171-207; Namık Zeki Arel, “Demokratların İktisadî Politikası II”, Ulus, 9 Mart 1960.

¹⁰⁰ Ulus, 19 Temmuz 1958.

¹⁰¹ DPMGGMZ, Dönem: XI, Cilt: 243:65-67.

Batılı finans kuruluşları, Türkiye'nin ekonomik sorunlarına geçici de olsa, sınırlı bir çözüm getirmek zorunluluğunu duymuşlardır. Bu zorunluluk onların, Türkiye'ye kredi mekanizmalarını çalıştırmasında etkili olmuştur. Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 8 Ağustos 1958 tarihinde parti grubunda yaptığı konuşmasında bu gelişmelerden duyduğu mutluluğu şu sözlerle dile getirecekti;

“Başta büyük müttefikimiz Amerika olmak üzere, Garbî Almanya, İngiltere ve Avrupa İktisadi İşbirliği'ne âza olan diğer memleketler ve nihayet Milletlerarası Para Fonu'nundan temin edilen yardımın yekûnu dış borçlarımızın tanzimi ve ödeme müddetlerinin ileri yıllara tevziinden elde edilecek dış iştirakın hariç, 359 milyon dolara baliğ olmaktadır...” ¹⁰² .

Polatkan'a göre; 1958 yılı içinde çeşitli şekil ve düzenlemelerle sağlanan kaynakların toplam tutarı; 25 milyon doları ABD Başkanı özel yardım fonundan, 37. 5 milyonu Development Ion Fon'dan, 37. 5 milyonu Exim Bank'tan, 15 milyonu Surplus'den (Yardım Fonu?)^{*}, 75 milyonu Uluslararası İşbirliği Yönetimi'nden (I.C.A.)'nden, 44 milyon doları da borç erteleme olmak üzere, 234 milyon doları bulmakta idi. Ayrıca bunlara ek olarak, Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilatı(O.E.E.C)'ndan 25 milyon dolar, Federal Almanya'dan 50 milyon, İngiltere'den 10 milyon ve öteki üyelerden de toplam 15 milyon dolar; Uluslararası Para Fonu'ndan da 25 milyon dolar olmak üzere toplam 125 milyon dolarlık başka bir kaynak sağlanmış bulunuyordu ¹⁰³. Türkiye sözü edilen bu devletler ve kurumlarla yapılan anlaşmalar sonucunda, 400 milyon doları borç erteleme olmak üzere, toplam olarak 759 milyon dolar kaynak bularak, 1958 yılında rahat bir nefes alacaktı ¹⁰⁴ .

Türkiye, bu gelişmelerden sonra Cumhuriyet tarihinin, o zamana kadar benzeri görülmedik, en büyük devalüasyonunu gerçekleştirerek, 1 Doların değerini 9 TL olarak belirlemiştir ¹⁰⁵. Bu başka bir anlatımla “*Türk parası üçte bir değer kaybederek, 100 kuruş 69 kuruşluk değer kaybı sonucu*” 31 kuruşa düşürülmüştür ¹⁰⁶. Daha da ötesi Türkiye, 4 Ağustos 1958 tarihinde “*İstikrar Programı*” “adı altında, I.M.F. tarafından kendisine önerilen ve

¹⁰² a.g.e., s. 8.

* DPMGMZ'nda “Surplu(s) “(?)” diye geçmektedir. M. A.

¹⁰³ a.g.e., s. 9.

¹⁰⁴ a.g.e., s. 9-10.

¹⁰⁵ Ulus, 5 Ağustos 1958.

¹⁰⁶ Hıfzı Oğuz Bekata,, Birinci Cumhuriyet Biterken, Ankara, 1960, s. 72.

daha sonraki yıllarda artık bir gelenek haline getirilerek, günümüz de sürdürülen “*ekonomik reçetelerden*” ilkinin uygulamaya koymak zorunda kalmıştır. Hükümetin kabul ettiği bu istikrar programına göre;

1. Ekonomik kredilerin daraltılması,
2. Dolaşımdaki paranın artmasını önlemek için bazı kararlar alınması,
3. Yabancı sermayenin kazançlarının döviz olarak yurt dışına çıkarılmasına engel olunmaması,
4. Kredi zorlukları ve dondurulmuş sermayenin harekete getirilmesi.
5. Aşırı tasarrufa gidilmesi,
6. Millî Korunma Kanununun ve Hazine Vergisi’nin kaldırılarak, libereasyon sistemine geçilmesi¹⁰⁷ kabul edilmekte idi.

Bu kararlar sonrasında hükümet, bazı yiyecek maddelerinin satışlarını serbest bırakmış¹⁰⁸, ayrıca ekonomik politikayı yürütmek üzere, beş bakanın oluşturduğu bir “*İktisadî Koordinasyon Kurulu*” oluşturmuştur¹⁰⁹. Ayrıca dış baskıların yönlendirmesi sonucunda, yapılan programa büyük bir özenle uymaya çalışmış, buna uygun olarak ticarî krediler daraltılmış ve yatırımlar azaltılmıştır. (Örneğin; 1954-58 döneminde sabit sermaye yatırımlarının ulusal gelir içindeki payı % 13.89 iken; bu oran 1959-60 yılları arasında % 13.37’ ye indirilecek¹¹⁰, dolaşımdaki para da, arttırılmamaya büyük özen gösterilecek, 1958 yılında dolaşımdaki para 3 milyar 52 milyon lira iken; bu tutar 1960 yılında 3 milyar 828 milyon lirada kalacaktı¹¹¹).

Hükümet, tasarruf politikasına da büyük bir özen göstermeye başlamış, hatta bir defasında; Başbakan Menderes’in İstanbul Belediyesi için, Amortisman Sandığı’ndan 25 milyon liralık ödenek isteği, dönemin Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Koordinasyon Bakanı Sebati Ataman tarafından geri çevrilmiştir¹¹². Yürürlüğe konulan İstikrar Programının önemli maddelerinden biri olan Millî Korunma Kanunu uygulamasına da, 26 Aralık 1958’de son verilmesi öngörülmüştür¹¹³. Bununla birlikte D. P. iktidarının,

¹⁰⁷ Ulus, 24 Ağustos 1958.

¹⁰⁸ Ulus, 3 Eylül 1958.

¹⁰⁹ Ulus, 14 Eylül 1958.

¹¹⁰ Albayrak, **a.g.e.**, Tablo: 13.

¹¹¹ **a.g.e.**, Tablo: 30.

¹¹² Sayın Sebati Ataman ile 24 Kasım 1989’da yaptığımız görüşme bandı.

¹¹³ Feroz -Bedia Turgay Ahmad, Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971), Ankara, 1976, s. 189.

Millî Korunma Kanununun yerini alacak başka bir yasa tasarısı hazırladığı yolunda basında haberler çıkmıştır. Bu yasa tasarısına göre; dış ticareti düzenlemek amacıyla ithalât ve ihracatta tüccarı korumak için prim uygulamasına gidilmesi, piyasayı düzenlemek ve gerektiğinde üreticiyi korumak amacıyla satışlara devletin müdahale etmesi, akaryakıt fiyatlarını ve Türk tankerlerinin navlun tarifelerinin tespit ve düzenlenmesi, malın ve hizmetlerin tüketici emrine arz edilmesi, gereksinmeye göre dağıtımı için önlem alınması, bu yasa ve kararlara karşı çıkanlara; 15. 000 ile 75. 000 lira para, 3-5 yıl arasında hapis cezası verilebilmesi öngörülmekte idi ¹¹⁴. Hükümet 13 Temmuzda aldığı başka bir kararla, geçerli dış ticaret rejimine göre duyurulan kotalara dahil bütün malların bedelsiz olarak ithalini, 1 Temmuz tarihinden itibaren bütünüyle serbest bırakmış, bedelsiz ithalâtta mal bedellerinin ne surette kazanılmış olduğunun vatandaşlardan sorulmayacağı, ancak bu şekilde getirilecek olan malların, 30 Haziran 1960 tarihine kadar fiilen ithal edilerek, gümrüklerden çekilmesi zorunluluğu getirilmekte, bedelsiz ithal edilecek malların 30 Eylül 1959 tarihine kadar Merkez Bankası şubelerine tescil ettirilmesi, kişisel ve aile gereksinimleri ile meslekî faaliyetler için yapılacak münferit ithalâtta tescil belgesinin aranmayacağı, ticarî amaçla bedelsiz ithalâta ne şekilde olursa olsun , ayrıca döviz verilmeyeceği, bedelsiz ithalât dahilinde yurda ithâl olunan malların dış ticaret mevzuatına göre getirilmesi gereken mal ve dövizler yerine ikâmesi veya bunlarla mahsup edilmeyeceği belirtilmişti ¹¹⁵. Piyasaya serbestlik getirmeyi amaçlayan bu düzenlemenin ardından, başta Türk traktörleri, jipler, radyolar, pamuklu ürünler ve kumaşlar olmak üzere, pek çok malın satış fiyatları serbest bırakılacaktı ¹¹⁶.

Bu olumlu gelişmelerden duyduğu memnuniyeti 10 Aralık 1959 tarihli parti grup toplantısında dile getiren Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen, 1958 yılı Ağustosundan beri uygulanmakta olan istikrar programının ihracatımız üzerinde de beklenenin üstünde olumlu etkileri olduğundan söz ederek, gelişmelerden örnekler vermiş ve;

“Memleketimizde inkişaf eden iktisadî hayatı ve inkişaf eden dış ticareti yakın bir gelecekte süratli tempolarla liberasyona doğru yaklaşmamızı mümkün kılacağını bize tevsik etmektedir” demiştir ¹¹⁷. Bütün bu önlem ve

¹¹⁴ Zafer, 4 Temmuz 1959.

¹¹⁵ Zafer, 14 Temmuz 1959.

¹¹⁶ Zafer, 17 Temmuz 1959.

¹¹⁷ DPMGGMZ, Dönem: XI, Cilt: 287, 10 Aralık 1959, s. 11-22.

uygulamaların, D. P. iktidarının bir an önce programında öngördüğü liberal düzene geçme istemini yansıttığı söylenebilir.

Millî Korunma Kanunu, Demokrat Parti iktidarının, 27 Mayıs 1960 askerî darbesi ile sona erdirilmesinden kısa bir süre sonra, Millî Birlik Komitesi, 10 Eylül 1960 tarihinde, “*Millî Korunma suçlarının affına, Millî Korunma teşkilât, sermaye ve fon hesaplarının tasfiyesine ve bâzı hükümler ihdasına dair*” 79 sayılı yasayı kabul emiş ve bu yasa 16 Eylülde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa ile daha önce uygulamada olan Millî Korunma Kanununa göre, suç işledikleri gerekçeyle haklarında soruşturma yapılanlar ile mahkûm edilmiş olanlar affedilmekte idi. Ancak yürürlüğe konulan yeni yasa, uygulamadan kaldırılan Millî Korunma Kanununun 64 maddesinde sözü edilen bu yasayı uygulamakla görevli yetkililerin yanı sıra; memurlar, müstahdemler ile bunlar gibi cezalandırılmaları yazılı olan kişileri bu af kapsamı dışında bırakmakta idi ¹¹⁸.

Sonuç olarak söylemek gerekirse; Demokrat Parti iktidarının 1956-1960 yılları arasında uyguladığı Millî Korunma Kanunu, iktidarın bütün beklentilerine yeterince yanıt verememekle birlikte, ekonomik anlamda sınırlı da olsa piyasayı denetlemek bakımından belli bir işlev görmekle birlikte, bu yasanın yarattığı toplumsal hoşnutsuzluklar, D. P.’nin 1957 genel seçimlerinde yaklaşık %10 oy kaybetmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Ancak bu dönemde, daha önceki uygulamada da olduğu gibi, karaborsa, mal darlıkları ve fiyat artışları bütünüyle önlenememiştir. Bu uygulama döneminde de, yasanın yarattığı ortamdan yararlanan bazı kötü niyetli kişiler, önemli ölçüde maddî çıkar sağlamayı başarmışlardır. Yasanın uygulamalarından en çok zarar görenler ise, sıradan tüketici kesimler ile ticaretle uğraşan dürüst iş adamları, tüccarlar, esnaflar ve köylüler olmuş, bu kesimler, yasanın yarattığı olumsuzluklardan kendilerine düşen payları almışlardır. Millî Korunma Kanunu ile D. P. iktidarı döneminde yapılan uygulamalar, bu partinin programında öngördüğü liberalizm vaadleriyle bütünüyle çelişki içinde olup, serbest piyasa ekonomisiyle bağdaşmamaktadır. Yalnızca bu yasanın uygulamalarına ve o dönemdeki Kamu İktisadî Teşebbüslerinin sayısındaki artışa bakılarak bile, D. P. iktidarının programında öngördüğü liberal anlayışı uygulamada başaramadığı kolaylıkla söylenebilir.

¹¹⁸ T. C. Millî Birlik Komitesi, **Yasalar Dergisi**, 10 Eylül 1960, Cilt: 43, s. 196 .